

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM**

NGUYỄN THỊ HỒNG HẢO

**HÌNH TƯỢNG NGƯỜI PHỤ NỮ
TRONG MỘT SỐ TRUYỆN THƠ NÔM TÀY**

Ngành: Văn học Việt Nam

Mã số: 8.22.01.21

**LUẬN VĂN THẠC SĨ NGÔN NGỮ,
VĂN HỌC VÀ VĂN HÓA VIỆT NAM**

Cán bộ hướng dẫn khoa học: TS. Ngô Thị Thu Trang

THÁI NGUYÊN - 2019

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan luận văn này được cá nhân tôi thực hiện. Mọi kết quả nghiên cứu trong luận văn này là trung thực và không trùng lặp với các đề tài khác.

Nội dung của luận văn có sử dụng tài liệu theo danh mục tài liệu tham khảo của luận văn.

Nếu sai tôi xin hoàn toàn chịu trách nhiệm.

Thái Nguyên, tháng 5 năm 2019
Tác giả luận văn

Nguyễn Thị Hồng Hảo

LỜI CẢM ƠN

Luận văn là một phần kết quả nghiên cứu của dự án “*Những vấn đề cấp bách về bảo tồn và phát huy các giá trị văn học cổ truyền dân tộc thiểu số Việt Nam trong bối cảnh hội nhập và phát triển*” (Ủy ban Dân tộc là cơ quan chủ quan, Viện NCXH và NVNM là cơ quan chủ trì, TS Trần Thị Ngọc Anh chủ nhiệm), mã số CTDT.30.17/16-20.

Tôi xin chân thành bày tỏ lòng kính trọng và biết ơn sâu sắc đến **TS. Ngô Thị Thu Trang** - người đã tận tình hướng dẫn, giúp đỡ tôi về tri thức, phương pháp và kinh nghiệm nghiên cứu trong suốt quá trình thực hiện luận văn.

Xin chân thành cảm ơn Ban giám hiệu, quý thầy cô giáo khoa Ngữ văn, Phòng Đào tạo Trường Đại học Sư phạm - Đại học Thái Nguyên đã tạo điều kiện thuận lợi cho tôi trong suốt quá trình học tập, nghiên cứu tại trường.

Tôi cũng xin được bày tỏ lòng cảm ơn sâu sắc tới người thân, đồng nghiệp, bạn bè đã động viên, quan tâm chia sẻ và tạo mọi điều kiện giúp đỡ tôi hoàn thành tốt khóa học này.

Thái Nguyên, tháng 5 năm 2019
Tác giả luận văn

Nguyễn Thị Hồng Hảo

MỤC LỤC

LỜI CAM ĐOAN	i
LỜI CẢM ƠN	ii
MỤC LỤC	iii
MỞ ĐẦU	1
1. Lí do chọn đề tài	1
2. Lịch sử vấn đề	2
2.1. Lịch sử nghiên cứu truyện thơ Nôm	2
2.2. Lịch sử nghiên cứu truyện thơ Nôm Tày	4
3. Mục đích và nhiệm vụ nghiên cứu	7
3.1. Mục đích nghiên cứu	7
3.2. Nhiệm vụ nghiên cứu	7
4. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu	8
4.1. Đối tượng nghiên cứu	8
4.2. Phạm vi nghiên cứu	8
5. Phương pháp nghiên cứu	8
6. Đóng góp mới của luận văn	9
7. Cấu trúc của luận văn	9
CHƯƠNG 1: MỘT SỐ VẤN ĐỀ LÝ LUẬN VÀ THỰC TIỄN CÓ	
LIÊN QUAN	10
1.1. Các khái niệm	10
1.1.1. Truyện thơ Nôm Tày	10
1.1.2. Hình tượng văn học	12
1.2. Khái quát về truyện thơ Nôm Tày	13
1.3. Vài nét về văn hóa dân tộc Tày	15
1.4. Đôi nét về hình tượng người phụ nữ trong văn học trung đại Việt Nam	19
CHƯƠNG 2: ĐẶC ĐIỂM HÌNH TƯỢNG NGƯỜI PHỤ NỮ TRONG	
MỘT SỐ TRUYỆN THƠ NÔM TÀY	27

2.1. Người phụ nữ đẹp và có xuất thân quyền quý, huyền ảo	27
2.1.1. Người phụ nữ xuất thân quyền quý và huyền ảo	27
2.1.2. Người phụ nữ có ngoại hình xinh đẹp	32
2.2. Người phụ nữ có khát vọng yêu đương mãnh liệt và luôn chủ động trong tình yêu, hôn nhân	37
2.3. Người phụ nữ nhân hậu, đảm đang, nghĩa tình, chung thủy, giàu đức hy sinh	41
2.4. Người phụ nữ trí tuệ, giàu bản lĩnh luôn nỗ lực vượt lên trên nghịch cảnh để vươn tới hạnh phúc	60
CHƯƠNG 3: NGHỆ THUẬT XÂY DỰNG HÌNH TƯỢNG NGƯỜI PHỤ NỮ TRONG MỘT SỐ TRUYỆN THƠ NÔM TÂY.....	70
3.1. Nghệ thuật miêu tả nhân vật	70
3.1.1. Miêu tả ngoại hình nhân vật.....	70
3.1.2. Miêu tả nội tâm nhân vật.....	73
3.2. Ngôn ngữ nhân vật.....	76
3.2.1. Ngôn ngữ của người phụ nữ	77
3.2.2. Ngôn ngữ của những nhân vật khác.....	79
3.3. Biện pháp nghệ thuật so sánh	80
KẾT LUẬN.....	86
TÀI LIỆU THAM KHẢO.....	88

MỞ ĐẦU

1. Lí do chọn đề tài

Văn học các dân tộc thiểu số Việt Nam hình thành và phát triển song hành với các loại hình văn học khác. Bằng góc nhìn của mình, các tác giả người dân tộc thiểu số đã tái hiện một cách chân thực và độc đáo những giá trị đời sống của đồng bào dân tộc, thể hiện cách nhìn nhận, đánh giá và mơ ước của họ trong từng thời kì. Đó chính là một trong những kho vàng lịch sử kí thác bằng ngôn ngữ nghệ thuật được gìn giữ và lưu truyền. Tác giả Vũ Anh Tuấn đã có nhận xét: “*Văn học của các thành phần dân tộc ít người ở Việt Nam nói chung cũng như văn học truyền thống của đồng bào Tày là một di sản có vị trí quan trọng vào bậc nhất trong lĩnh vực truyền thống văn hóa tinh thần tộc người, hợp thành toàn bộ nền văn hóa tinh thần dân tộc thống nhất trong đa dạng*” [42, 239]. Văn học các dân tộc thiểu số nói chung, văn học dân tộc Tày nói riêng đã góp phần làm phong phú và đa dạng hơn các giá trị của nền văn học dân tộc.

Trong kho tàng văn học dân tộc thiểu số Việt Nam, truyện thơ Nôm Tày là thể loại tiêu biểu và có nhiều thành tựu. Truyện thơ Nôm Tày là truyện thơ Nôm được sáng tác và đón nhận bởi đồng bào dân tộc Tày. Thể loại này không chỉ là những tác phẩm truyền miệng mang đậm sắc thái dân tộc mà còn được lưu truyền bởi hệ thống chữ viết riêng. Chữ Nôm Tày và truyện thơ Nôm Tày là sản phẩm của sự giao lưu văn hóa giữa người Tày với người Kinh. Dù một số tác phẩm vay mượn cốt truyện của văn học người Kinh như *Tống Trân – Cúc Hoa, Phạm Tử - Ngọc Hoa...* nhưng các tác giả cũng thổi vào tác phẩm một luồng gió mới lạ. Truyện thơ Nôm bởi thế cũng là một trong những thể loại mang tính chất trụ cột của văn học trung đại dân tộc Tày.

Hình tượng người phụ nữ trong văn học là đối tượng nghiên cứu của rất nhiều công trình bởi giá trị hiện thực và nhân văn mà nó đem lại. Đây là hình tượng trung tâm trong mọi thời đại văn học. Những tác phẩm kiệt xuất, những

giá trị thẩm mỹ cao đẹp dường như đều dành để trân trọng đối tượng này. Bởi thế, có thể nói rằng, người phụ nữ chính là hình tượng đẹp đẽ, tiêu biểu cho nền văn học dân tộc. Do đó, nghiên cứu về hình tượng người phụ nữ là một trong những việc làm nhằm phát hiện, lưu giữ lại những những giá trị nhân bản nhất của nền văn học dân tộc.

Xuất phát từ những lí do trên cùng với việc tìm hiểu các công trình nghiên cứu đã có, chúng tôi lựa chọn vấn đề “*Hình tượng người phụ nữ trong một số truyện thơ Nôm Tày*” làm đối tượng nghiên cứu của luận văn.

2. Lịch sử vấn đề

2.1. Lịch sử nghiên cứu truyện thơ Nôm

Truyện thơ Nôm là thể loại nòng cốt của một giai đoạn trong văn học Việt Nam. Cho đến nay đã có nhiều công trình nghiên cứu về truyện thơ Nôm. Nhiều nhà nghiên cứu tập trung làm rõ những vấn đề chung về truyện thơ Nôm như: xác định thể loại, phân loại, chỉ ra nguồn gốc và quá trình phát triển, phương thức sáng tác... Có thể kể đến những công trình như *Văn học Việt Nam (nửa cuối thế kỉ XVIII đến hết thế kỉ XIX)* của Nguyễn Lộc [18], *Truyện Kiều và thể loại truyện Nôm* của Đặng Thanh Lê [16], *Truyện Nôm lịch sử phát triển và thi pháp thể loại* của Kiều Thu Hoạch [7], *Mấy vấn đề thi pháp văn học trung đại Việt Nam* của Trần Đình Sử [35], *Giảng văn văn học trung đại Việt Nam* của Lã Nhâm Thìn [37]... Tác giả Nguyễn Lộc khẳng định: “*Truyện Nôm là một thể loại khá độc đáo của văn học dân tộc*” [18, 475] và đi sâu lí giải nguồn gốc truyện Nôm, phân biệt truyện Nôm bình dân và truyện Nôm bác học, làm rõ nội dung xã hội, đặc điểm nghệ thuật của truyện Nôm bình dân...

Nhà nghiên cứu Kiều Thu Hoạch đề cao việc nghiên cứu truyện Nôm trên phương diện phon - klo: “*Theo chúng tôi, truyện Nôm là một thể loại sinh thành và phát triển từ cội nguồn văn hóa dân gian thì việc tiếp cận nó từ góc độ fon - klo học phải được xem là một phương pháp luận khoa học đúng đắn nhất trong quá trình tìm hiểu và nhận diện nó*” và nhấn mạnh: “... việc tìm hiểu truyện Nôm

không thể chỉ dừng ở các văn bản tĩnh tại, mà còn cần thiết phải được nhìn nhận trong môi trường vận động của các sinh hoạt fôn - klo muôn màu muôn vẻ” [42, 378]. Nhà nghiên cứu Đặng Thanh Lê cũng đã đề cập đến việc có nhiều ý kiến xung quanh thuật ngữ *truyện Nôm*: “Xung quanh một thuật ngữ định danh cho thể loại này cũng đã nảy sinh nhiều ý kiến. Nói chung, ý kiến phổ biến, thống nhất vẫn gọi loại tiểu thuyết văn vần này là *Truyện Nôm*. Cũng có ý kiến gọi là *Truyện thơ* và có trường hợp nêu lên “các tiểu thuyết dài có chương hồi(?)” viết bằng thể lục bát như *Truyện Hoa Tiên*, *Truyện Kiều*, *Truyện Nhị độ mai*, *Truyện Lục vân Tiên*... nên gọi là *Truyện diễn ca*...” [16, 54 - 55].

Những giá trị của truyện thơ Nôm cũng được giới nghiên cứu đặc biệt quan tâm để làm sáng tỏ những khía cạnh xoay quanh nội dung và nghệ thuật các tác phẩm thuộc thể loại này. Các tác phẩm được phân tích, bình luận, đánh giá một cách kỹ lưỡng về các phương diện nhân vật, ngôn ngữ, thời gian, không gian, thời điểm sáng tác ... Đặc biệt *Truyện Kiều* của Nguyễn Du đã trở thành đối tượng được quan tâm nghiên cứu nhiều hơn cả. Cho đến nay, các tác phẩm truyện thơ Nôm vẫn đang tiếp tục được soi chiếu dưới góc độ của những lí thuyết nghiên cứu hiện đại, góp phần cung cấp thêm những góc nhìn mới về các tác phẩm. Và việc nghiên cứu các khía cạnh nội dung, nghệ thuật của từng tác phẩm cụ thể vẫn là công việc cần thiết. Về nhân vật người phụ nữ trong truyện Nôm, Nguyễn Lộc đưa ra nhận xét: “Một điều đáng chú ý nữa là truyện Nôm bình dân rất đề cao vai trò của người phụ nữ. Nếu so sánh người phụ nữ trong truyện Nôm bình dân với người phụ nữ trong tác phẩm văn học bác học, có thể thấy rất rõ người phụ nữ trong văn học bác học ít tính chủ động hơn nhiều... Nhân vật phụ nữ trong truyện Nôm bình dân khác hẳn. Dù là nàng Cúc Hoa hay nàng Ngọc Hoa, nàng công chúa trong truyện **Lý Công**, nàng công chúa trong truyện **Hoàng Trù**, hay nàng Phương Hoa trong một truyện cùng tên, tất cả đều chủ động. Chủ động trong tình yêu, và chủ động trong việc đấu tranh để bảo vệ hạnh phúc gia đình. Đối với các nhân vật phụ nữ trong truyện

Nôm bình dân, hoàn cảnh dù éo le ngang trái đến đâu cũng không mấy may ảnh hưởng đến tinh thần và ý chí đấu tranh của họ. Tư tưởng định mệnh, buông xuôi hầu như không có trong bất cứ một tác phẩm nào” [18, 486 - 487]. Như vậy có thể thấy, Truyện Nôm là thể loại văn học đã nhận được sự quan tâm của nhiều nhà nghiên cứu. Người phụ nữ cũng là một hình tượng văn học nổi bật trong các truyện Nôm bình dân và đã được phân tích, đánh giá ở những góc độ nhất định.

2.2. Lịch sử nghiên cứu truyện thơ Nôm Tày

Với sự phong phú về số lượng và sự hấp dẫn về mặt nội dung cũng như nghệ thuật, trong những năm qua truyện thơ Nôm Tày luôn nhận được sự quan tâm tìm hiểu, nghiên cứu của nhiều học giả. Các tác giả Lã Văn Lô, Hà Văn Thu trong cuốn *Văn hóa Tày Nùng* [17] đã dành tâm huyết của mình để giới thiệu về *Truyện thơ Nôm khuyết danh*. Năm 1997, Lê Trường Phát bảo vệ thành công Luận án PTS. Khoa học Ngữ văn với đề tài “*Đặc điểm thi pháp truyện thơ các dân tộc thiểu số Việt Nam*”[31]. Trong công trình này tác giả cũng tập trung nghiên cứu truyện thơ các dân tộc thiểu số ở Việt Nam về mặt kết cấu cốt truyện, nhân vật, một số phương diện ngôn ngữ ... Trong *Văn học các dân tộc thiểu số Việt Nam* [23], Phan Đăng Nhật chia truyện thơ các dân tộc ít người thành ba loại đề tài: truyện thơ về tình yêu, về sự nghèo khổ và về chính nghĩa. Tác giả đưa ra nhận định về nguồn gốc của truyện thơ (bắt nguồn từ dân ca và truyện kể), giá trị và sức hấp dẫn của truyện thơ (có khả năng diễn tả mọi tình cảm tinh vi, phức tạp, phương pháp kể truyện lý thú...), vai trò của truyện thơ (đánh dấu một bước phát triển cao của văn học cổ truyền các dân tộc thiểu số). Từ những nghiên cứu của mình tác giả đưa ra nhận xét mang tính khái quát: “*Truyện thơ đã tập hợp tinh hoa các loại, thể văn học, đồng thời cũng ảnh hưởng sâu sắc đến các loại, thể phát triển sau nó. Gần đây, một số bài thơ thể kể chuyện, các truyện thơ hiện đại, các thể truyện ký bằng văn xuôi của các tác giả dân tộc ít hoặc nhiều đều đã tiếp thu và phát huy những tinh hoa trong truyện thơ của dân tộc mình*”[23, 209].

Võ Quang Nhơn trong *Văn học dân gian các dân tộc ít người ở Việt Nam* [24] đã căn cứ vào phương thức diễn xướng, lưu truyền và nguồn gốc kế thừa của truyện thơ các dân tộc để chia loại hình truyện thơ thành 4 nhóm sau: nhóm truyện thơ gắn với sinh hoạt nghi lễ dân gian; nhóm truyện thơ kế thừa truyền thống tự sự của truyện cổ dân gian các dân tộc; nhóm truyện thơ kế thừa truyền thống trữ tình của thơ ca dân gian các dân tộc; nhóm truyện thơ thiên về thuyết giáo đạo đức của truyện thơ Nôm Kinh. Nhà nghiên cứu Võ Quang Nhơn cũng đưa ra nhận định: “*Truyện thơ một mặt kế thừa và phát triển truyền thống tự sự và trữ tình của truyện cổ và thơ ca dân gian, một mặt tiếp thu ảnh hưởng của nền văn hóa bác học và đặc biệt là của văn học bác học Việt. Từ những sự kế thừa và chịu ảnh hưởng về nhiều mặt đó, các nghệ nhân dân gian và các trí thức dân tộc đã sáng tạo nên một thể loại văn học dân gian mới, với nội dung bề thế hơn về dung lượng, với nghệ thuật được trau chuốt và hoàn thiện hơn. Ở một số dân tộc ít người, thể loại truyện thơ đánh dấu bước phát triển mới của văn học dân gian. Nó phản ánh quá trình vận động, biến chuyển của văn học dân gian các dân tộc ít người, tiến tới tiếp cận và đi dần vào quỹ đạo của nền văn học thành văn của cả cộng đồng dân tộc Việt Nam*” [24; 450].

Nhà nghiên cứu Vũ Anh Tuấn đã có một công trình nghiên cứu quy mô và giàu giá trị cả về mặt lí luận và thực tiễn, đó là công trình *Truyện thơ Tày Nguồn gốc - quá trình phát triển và thi pháp thể loại* [42]. Công trình nghiên cứu một cách hệ thống về nguồn gốc thể loại truyện thơ Tày, trên cơ sở đó tác giả xác lập quá trình phát triển và phân tích thi pháp của thể loại truyện thơ Tày. Công trình này được giới nghiên cứu đánh giá cao bởi những đóng góp lớn lao của tác giả đối với nền văn học các dân tộc thiểu số Việt Nam.

Ngoài những công trình nghiên cứu mang tính chuyên sâu còn có các bài viết trên tạp chí cũng đi vào khai thác các khía cạnh cụ thể của truyện thơ Nôm Tày. Có thể kể đến các bài viết như: “Độc sách Nôm Tày Tàn Chu” của tác giả Hiền Lương (*Tạp chí Hán Nôm* số 1/1989); “Về tác phẩm truyện thơ Tày -